ONLAYN IDENTITET VA AYOL SHAXSINING KO‘P QATLAMLI NAMOYON BO‘LISHI: IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL

Ibroximova Mohidil Muratali qizi
Namangan davlat universiteti ilmiy xodimi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli jamiyat sharoitida ayol shaxsining onlayn identiteti va uning ko‘p qatlamli namoyon bo‘lishi ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Axborot texnologiyalari rivoji natijasida yuzaga kelgan virtual makon ayolning o‘zini ifodalash, ijtimoiy rolini kengaytirish hamda yangi identitet shakllarini yaratish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, mazkur jarayon murakkab ijtimoiy, axloqiy va psixologik muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Kalit so‘zlar: raqamli jamiyat, onlayn identitet, ayol shaxsi, virtual makon, gender, ijtimoiy transformatsiya, raqamli madaniyat.

Abstract: This article analyzes the online identity of a woman and its multi-layered manifestation in the digital society from a socio-philosophical perspective. The virtual space created as a result of the development of information technologies allows women to express themselves, expand their social role, and create new forms of identity. At the same time, this process also creates complex social, ethical, and psychological problems.

Keywords: digital society, online identity, female identity, virtual space, gender, social transformation, digital culture.

XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga, xususan, shaxs identitetiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, ayol shaxsining jamiyatdagi o‘rni va o‘zini namoyon etish shakllari tubdan o‘zgarib bormoqda. Raqamli platformalar – ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, onlayn hamjamiyatlar ayollarga o‘z fikrini erkin ifodalash, kasbiy faoliyatini kengaytirish va ijtimoiy rolini mustahkamlash imkonini bermoqda. “Tarmoq jamiyati - bu ijtimoiy tuzilishi axborot texnologiyalari bilan ishlaydigan tarmoqlardan tashkil topgan jamiyat.” [1]. Onlayn identitet tushunchasi shaxsning virtual makonda o‘zini qanday ko‘rsatishi, qanday obraz yaratishi va qanday ijtimoiy rollarni bajarishi bilan bog‘liq. Ayollar uchun bu jarayon yanada murakkab bo‘lib, u real hayotdagi ijtimoiy rol, madaniy me’yorlar va shaxsiy qarashlarning uyg‘unlashuvi asosida shakllanadi.

Raqamli jamiyatning shakllanishi bilan bir qatorda shaxs identiteti ham yangi – virtual makonda namoyon bo‘lish shakliga ega bo‘ldi. Mazkur jarayon “onlayn identitet” tushunchasi bilan ifodalanadi. Onlayn identitet – bu shaxsning internet va raqamli platformalardagi o‘zini taqdim etish usuli, ya’ni uning raqamli qiyofasi bo‘lib, u foydalanuvchining profili, ulashgan kontenti, yozgan fikrlari va boshqalar orqali shakllanadi.

An’anaviy identitetdan farqli ravishda onlayn identitet dinamik va ko‘p qatlamli xarakterga ega. U vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib boradi, turli platformalarda turlicha ko‘rinishda namoyon bo‘lishi mumkin. Masalan, bir shaxs professional platformalarda mutaxassis sifatida, ijtimoiy tarmoqlarda esa shaxsiy hayotini aks ettiruvchi obrazda namoyon bo‘ladi. Bu esa identitetning moslashuvchanligini va ijtimoiy kontekstga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Onlayn identitetning shakllanish jarayoni ijtimoiy konstruktiv xususiyatga ega. Ya’ni u nafaqat shaxsning ichki dunyoqarashi va qarashlari, balki jamiyatdagi me’yorlar, auditoriya kutishlari va kommunikativ muhit ta’sirida shakllanadi. Shu sababli, shaxs o‘z identitetini ongli ravishda boshqarishi, ya’ni qanday obraz yaratishni tanlashi mumkin.

Ayol shaxsi nuqtai nazaridan qaralganda, onlayn identitet yanada murakkab va ko‘p qirrali jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ayollar ko‘pincha bir vaqtning o‘zida bir nechta ijtimoiy rollarni – ona,

mutaxassis, talaba, ijodkor kabi rollarni bajaradi va bu holat ularning onlayn identitetida ham aks etadi. Natijada, ayol shaxsining virtual makondagi namoyon bo‘lishi ko‘p qatlamli identitet shaklini oladi.

Bundan tashqari, onlayn identitet o‘zini ifodalash va o‘zini anglashning muhim vositasiga aylanmoqda. Raqamli platformalar orqali ayollar o‘z qarashlarini erkin bayon qilish, tajriba almashish va ijtimoiy muhokamalarda ishtirok etish imkoniga ega bo‘ladi. Bu esa ularning shaxsiy rivojlanishiga va ijtimoiy faolligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, onlayn identitetning ayrim muammoli jihatlari ham mavjud. Jumladan, soxta identitet yaratish, idealizatsiyalangan obrazlar orqali o‘zini ko‘rsatish yoki auditoriya talablariga moslashish zarurati shaxsning real identiteti bilan ziddiyatga olib kelishi mumkin. Bu esa psixologik bosim va ichki qarama-qarshiliklarni yuzaga keltiradi.

Zamonaviy raqamli jamiyat sharoitida shaxs identiteti yagona va o‘zgarmas hodisa sifatida emas, balki ko‘p qatlamli, dinamik va ijtimoiy kontekstga bog‘liq jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, ayol shaxsining identiteti murakkab tuzilishga ega bo‘lib, u turli ijtimoiy rollar, madaniy qadriyatlar va individual tajribalar kesishmasida shakllanadi. Raqamli makon esa ushbu ko‘p qatlamli identitetning yanada aniq va ko‘rinadigan tarzda namoyon bo‘lishiga imkon yaratadi.

Ayol shaxsining ko‘p qatlamli identitetini bir necha asosiy komponentlar orqali tahlil qilish mumkin. Birinchidan, individual identitet – bu shaxsning o‘ziga xos xususiyatlari, qiziqishlari, dunyoqarashi va ichki “men”i bilan bog‘liq qatlamdir. Ushbu qatlam ayolning o‘zini qanday anglashini va o‘zini qanday ifoda etishini belgilaydi.

Ikkinchidan, ijtimoiy identitet – bu ayolning jamiyatdagi o‘rni va bajaradigan rollari bilan belgilanadi. Ayol bir vaqtning o‘zida ona, mutaxassis, rahbar, talaba yoki ijodkor bo‘lishi mumkin. Ushbu rollar uning ijtimoiy identitetini shakllantiradi va ularning har biri turli vaziyatlarda turlicha darajada namoyon bo‘ladi.

Uchinchidan, madaniy identitet – bu milliy, diniy va an’anaviy qadriyatlar asosida shakllanadigan qatlamdir. Ayol shaxsining madaniy identiteti uning xulq-atvori, qarashlari va ijtimoiy me’yorlarga munosabatida aks etadi. Bu qatlam ayniqsa an’anaviy jamiyatlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchidan, virtual identitet – bu shaxsning raqamli platformalarda yaratilgan obrazidir. Ushbu qatlam ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va boshqa onlayn vositalar orqali shakllanadi. Ayollar ko‘pincha turli platformalarda turlicha identitetlarni namoyon qiladi, bu esa ularning ko‘p qatlamli shaxs sifatida shakllanishini yanada murakkablashtiradi.

Raqamli makon aynan shu qatlamlarning o‘zaro integratsiyasi va ba’zan ziddiyatini yuzaga chiqaradi. Masalan, ayol o‘zining professional identitetini mustahkamlashga intilar ekan, u an’anaviy ijtimoiy rollar bilan muvozanatni saqlashga majbur bo‘ladi. Bu esa identitetlar o‘rtasida ichki muvozanatni ta’minlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Bundan tashqari, ko‘p qatlamli identitet ayol shaxsiga moslashuvchanlik va ijtimoiy moslashish imkonini beradi. Turli vaziyatlarda turli identitet qatlamlarini faol qo‘llash orqali ayol jamiyatdagi o‘z o‘rnini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, bu jarayon ortiqcha bosim va identitet inqiroziga ham olib kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ayol shaxsining ko‘p qatlamli identiteti zamonaviy raqamli jamiyatning muhim ijtimoiy-falsafiy fenomeni hisoblanadi. Ushbu identitet turli omillar ta’sirida shakllanib, ayolning o‘zini anglash, ijtimoiylashuv va o‘zini ifoda etish jarayonlarida muhim rol o‘ynaydi.

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida shakllangan virtual makon zamonaviy jamiyatning muhim kommunikativ maydoniga aylandi. Ushbu makon nafaqat axborot almashish vositasi, balki shaxsning o‘zini ifoda etish, ijtimoiy faolligini namoyon qilish va identitetini shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ayniqsa, ayollar uchun raqamli makon an’anaviy ijtimoiy cheklovlarni qisman bartaraf etuvchi va yangi imkoniyatlar ochuvchi muhit sifatida namoyon bo‘lmoqda. "Texnologiya o'zini bizning yaqin munosabatlarimizning me'mori sifatida taqdim etadi."[2]

Avvalo, raqamli platformalar ayollarga o‘z fikrini erkin ifoda etish imkonini beradi. Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va video platformalar orqali ayollar o‘z qarashlari, hayotiy tajribalari va ijtimoiy muammolar yuzasidan fikrlarini keng auditoriyaga yetkazishi mumkin. Bu esa ularning jamiyatdagi ovozini kuchaytiradi va ijtimoiy muhokamalarda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, raqamli makon ayollarning kasbiy va iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn platformalar orqali masofaviy ish, frilans faoliyat, elektron tijorat va shaxsiy brend yaratish imkoniyatlari paydo bo‘ldi. Bu esa ayollarning iqtisodiy mustaqilligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. "Internet o'zini taqdim etish va ishlash uchun yangi maydonlar yaratdi."[3]

Uchinchidan, raqamli muhit ayollarning ijodiy salohiyatini namoyon etish uchun qulay sharoit yaratadi. Foto va video kontent yaratish, blog yuritish, dizayn, san’at va boshqa ijodiy faoliyatlar orqali ayollar o‘z iste’dodini keng jamoatchilikka namoyish etmoqda. Bu jarayon ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ijtimoiy maqomini mustahkamlaydi.

To‘rtinchidan, raqamli makon ta’lim va o‘zini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn kurslar, vebinarlar va ochiq ta’lim platformalari orqali ayollar yangi bilim va ko‘nikmalarni egallab, o‘z salohiyatini rivojlantirish imkoniga ega bo‘lmoqda. Bu esa ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Beshinchidan, raqamli platformalar ayollar o‘rtasida ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Onlayn hamjamiyatlar orqali ayollar o‘zaro tajriba almashish, bir-birini qo‘llab-quvvatlash va muammolarni birgalikda muhokama qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi. “Ommaviy axborot vositalari gender identifikatsiyasini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.” (Gill, 2007, 7-bet)

Shu bilan birga, raqamli makonda o‘zini namoyon etish jarayoni muayyan mas’uliyatni ham talab etadi. Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, kontent sifati va etik me’yorlarga rioya qilish ayollar faoliyatining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida raqamli jamiyatning izchil shakllanishi ayollar onlayn identitetining o‘ziga xos jihatlarini yuzaga chiqarmoqda. Internet va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng tarqalishi natijasida ayollar virtual makonda faol ishtirok etib, o‘z shaxsiy va ijtimoiy identitetlarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu bilan birga, ushbu jarayon milliy-madaniy omillar, ijtimoiy me’yorlar va zamonaviy global tendensiyalarning o‘zaro ta’siri ostida shakllanmoqda. O‘zbekiston sharoitida ayollar onlayn identiteti ko‘pincha an’anaviy va zamonaviy qadriyatlarning uyg‘unligi asosida yuzaga keladi. Bir tomondan, ayollar o‘z sahifalarida oilaviy qadriyatlar, milliy an’analar va ijtimoiy rollarni aks ettirsa, ikkinchi tomondan, zamonaviy bilim, kasbiy rivojlanish va shaxsiy erkinlikka intilish kabi jihatlarni namoyon qiladi. Bu esa onlayn identitetning ikki qirrali xarakterga ega ekanligini ko‘rsatadi. Ayollarning onlayn identiteti ko‘p hollarda ijtimoiy rolga bog‘liq holda shakllanadi. Masalan, ayrim ayollar o‘zini ona va oilaviy qadriyatlar targ‘ibotchisi sifatida ko‘rsatsa, boshqalar esa mutaxassis, tadbirkor yoki ijodkor sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu holat ayol shaxsining ko‘p qatlamli identitetini yaqqol aks ettiradi. O‘zbekistonda ijtimoiy tarmoqlarda faol bo‘lgan ayol blogerlar va kontent yaratuvchilar soni ortib bormoqda. Ular ta’lim, sog‘liqni saqlash, moda, tadbirkorlik va ijtimoiy muammolar kabi turli yo‘nalishlarda faoliyat yuritib, jamiyatda ijobiy o‘zgarishlarga ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa ayol ovozining raqamli makondagi rolini kuchaytiradi. Biroq, ayollar onlayn identitetining shakllanishida muayyan cheklovlar ham mavjud. Jumladan, milliy mentalitet va ijtimoiy stereotiplar ayrim hollarda ayollarning ochiq va erkin o‘zini ifoda etishiga to‘sqinlik qiladi. Natijada, ba’zi ayollar o‘z kontentini ehtiyotkorlik bilan tanlashga yoki ijtimoiy qabul qilingan me’yorlarga moslashtirishga majbur bo‘ladi.

Bundan tashqari, raqamli savodxonlik darajasi ham muhim omil hisoblanadi. Ayrim ayollar zamonaviy raqamli vositalardan to‘liq foydalanish ko‘nikmalariga ega emas, bu esa ularning onlayn identitetini to‘liq namoyon etishiga to‘sqinlik qiladi. Shu bois, raqamli ta’lim va ko‘nikmalarni rivojlantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Shuningdek, kiberxavfsizlik masalalari ham ayollar onlayn identitetiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shaxsiy ma’lumotlarning himoyasi, onlayn xavfsizlik va kiberzo‘ravonlikdan himoyalanish zarurati ayollarning virtual makondagi xatti-harakatiga ta’sir etadi va ularning o‘zini namoyon etish strategiyasini belgilaydi. O‘zbekiston sharoitida ayollar onlayn identiteti murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u an’anaviy qadriyatlar va zamonaviy raqamli imkoniyatlarning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadi. Ushbu identitetni rivojlantirish uchun ayollarni qo‘llab-quvvatlash, raqamli savodxonlikni oshirish va xavfsiz onlayn muhit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Onlayn identitet zamonaviy raqamli jamiyatning muhim fenomeni bo‘lib, u ayol shaxsining ko‘p qatlamli namoyon bo‘lishiga imkon yaratadi. Ayollar virtual makonda o‘zini erkin ifodalash, yangi ijtimoiy rollarni egallash va global miqyosda faol bo‘lish imkoniga ega bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, ushbu jarayonni to‘g‘ri boshqarish, raqamli madaniyatni rivojlantirish va ayollarni onlayn xavflardan himoya qilish muhim vazifa bo‘lib qolmoqda. Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, ayol shaxsining onlayn identiteti – bu zamonaviy jamiyatdagi transformatsion jarayonlarning yorqin ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Castells, M. The Rise of the Network Society. 1996. 469-b
2. Turkle, S. Alone Together. 2011. 1-b
3. Senft, T. M. Camgirls: Celebrity and Community in the Age of Social Networks. 2008. 12-b
4. Boyd D. Social Network Sites as Networked Publics. 7-b